

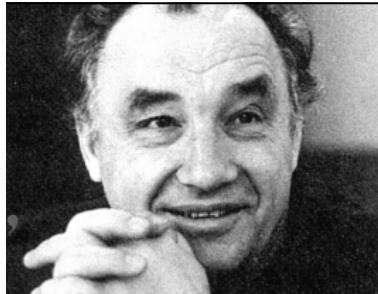
проза

проза

Васіль Зуёнак

...зъліліся, зъвязаліся мы з ім у гіпнозе, —
і от... развязка...

Гіпноз

Элегія

Сёньня Цімку не пазнаць.

Сёньня Цімку як з кіпетню выцягнулі, — як вараны-перавараны ён... На Пахомава «здароў» толькі буркнуў, а на Язэпку нават і не зірнуў...

Не пазнаць Цімку...

А яшчэ толькі ўчора...

— Пра камету пытаешся? — ад словаў гэтых Язэпка аж галавой закруціў: хто ж гэта ў яго, у Цімкі, пытаецца? Нікога і не відно, здаєца. А Язэп і языком не варухнуў. Ды і варухнуць ня мог: як пытацца, калі ён і слова тое, «катлета», ці як яго там, першы раз чуе... — Дык вось, як цяпер помню, каб ня схлусіць: на другі дзень вялікага паста было —у адна тысяча дзесяць шостым годзе. Дзед мой басанож на падворак выскачыў...

— Гы-гы-гы! А ты адкуль усё гэта ведаеш? З дзедам жа было...

— А таму і ведаю, дурная твая галава і так далее,

што з дзедам!.. Бо нарадзіўся я ў такім разе куды пазней за яго. А калі б раней, то адкуль бы, сапраўды, ведаць мне, што яшчэ будзе з дзедам... А ты тут «адкуль», «адкуль», — адтуль, кажу, што вонкі гісторыі так і перадаецца: ад дзядоў да ўнукаў, а не наадварот... Прадугледжана гэтак. От і съведчу, што стагоддзе назад тварылася...

Тут ужо Язэп і сумеўся, і апраўдаўца, было, сабраўся, ды ращучасьці на тое не хапіла, бо перад навукай ён ня дужа й моцны. Не такі гала-васыцк ды языкач, як Гіпноз, між намі кажучы, — ну, Цімка гэты самы...

А Цімка тым часам гнаў хвалю далей: зачапіўся, Кроцік (гэта яшчэ ў давершак да звычайнейшага — Язэпка, як знала і клікала яго Узбор'е — за драбнату целам і нерашучасьць духам: быщам з нары іншы раз выскачыць на съятло і тут жа вомільгам хаваецца), высунуўся, то і маеш:

— Ну вось, сядзім мы тут сабе, гамонім, маракуем... Добрая кумпанія салідная, — палова з нас, няхай сабе, і дурняў, але ж другая палова... — Цімка азіраецца, нават рукой наўкола абводзіць, каб ахапіць гэтую «кумпанію», што іх усяго толькі двое ў ёй і ёсьць, у «кумпаніі», Цімка, аднак, сказаць не пасьпівае. А можа, і съпецыяльна гэта робіць, — знае: кропку трэба ставіць не ў канцы, а перад саменъкім парогам, каб съверб застаўся — зазірнуць далей... Не, хутчэй што не пасьпівае. Бо тое «cale» раптам, як рэха, выкацілася з-за плятня: — Але ж... але ж, хто тут ёсьць хто, бяз трэцяга не разабрацца!.. — I трэці — дзед Паход — спачатку перакінуў цераз пляцень кавялу, а потым нагу сапраўдную пачаў перацягваць, ужо грабучыся задам наперад.

— Ага, дык вось, як цяпер помню: у адна тысяча... — вычакаўши, пакуль Паход зробіць поўны разварот, працягвае Цімка: — ...дзевяцьсот дзясятым годзе мой дзед...

— Дык жа ў шостым... — зноў неўспадзеўкі ўтыкаецца Язэпка — ні то з пярэчаньнем, ні то з запытаньнем... А от гэтага якраз і ня варта было рабіць. Цімка дужа крыўдлівы ў такіх выпадках:

— А ў цябе хто пытаецца? — аж ускіпае ён. — Ведаеш многа... то сам і расказвай. А ў мяне так: было — значыць, было. Камета, як цяпер бачу, тады пралятала, — якраз вось над гэтым плятнём. Дзед во тут, з гэтага боку стаяў, па патрэбе сваёй... А яна з таго боку, цераз усё неба, як насунецца... Перапалохаўся дзед — ды ў хату, ды на печ... А людзі казалі тады: канец съвету надыходзіць — рэвалюцыя, бо супраць цара. Гэтаксама як і цяпер во: канец стагоддзя, камунізам разбураюць, — і камета да зямлі шыбце. Ня тая, іншая зусім, але і яна ўмэнт разънесыці можа — і плячені гэты, і зямлю, калі трэба... Так і кажуць разумныя людзі па целявізару...

— Паслушаем ды патыліцу пачухаем... — яшчэ няўстойліва хістаючыся на адной назе пасыля фарсіраванья плятня — праўда, у самым зручным месцы: цераз прасла, прыгоцанае малечай, ласай да суседской агародніны, — ні то аб'яўляе, як са сцэны, ні то падахвочвае публіку, і сябе у tym ліку, дзед Паход. З гэтым ён — як бы рыхтуючы патыліцу для таго чуханьня — съцягвае з галавы шапку-блінец: упaryўся бо. Чапляе ўбор той, яўна ветэранистага гарту, на колік — хай праветрыцца. Тым часам і галава падыхае...

— I трэба ж так: плячені — а колькі яму ўгатавана, колькі над ім пранеслася ўсялякага... — нясмела, як заўсёды, быщам з перапалоху,

зноў чапляеца за гамонку Кроцік. — Ды і пад ім, пад плятнём, тое-сёе здаралася... — Вочкі ягоныя хітравата хаваюцца, затое аж ярчэй неяк пачынае блішчэць — чорненъка гэтак — бародаўка на лобе ў міжвоччы. Як трэцяе вока, якога, здавалася, аднаго б і хапіла, як для Кроціка...

— Не пляцень, а Вялікая Кітайская съяняна... У гісторыі быць варты, — непахіснасьцю, сваёй і так далее...

— Але ж і соўгалі яго... туд-сюд, сюд-туд... — гэта ўжо каменьчык Язэпкаў Цімку ў агарод: колькі разоў, помніць жа ва Узбор’і, дзед Паход умацоўваў колікі, як слупы на дзяржаўнай граніцы, а Цімка за ноч цішком перасоўваў іх, разам з плятнём, канешне, — на паўметра, каб пашырыць тым самым сваю прысядзібную палосу. А ўсё таму няўстойліва пляцень пачуваўся, што зямля тут згубіла цвёрдае памежжа, падпаўшы пад агародныя дзялкі. Так бы і дагэтуль, можа, пераскокваў пляцень, калі б аднойчы ня вызвалілі яго з аднаго боку, з Цімкавага, ад памежнай службы, зрабіўшы прагон для калгаснага статку. Ды і дзед Паход, тым часам, здавацца пачаў: «А для мяне ўжо, — махнуў рукою, — зямлі з кожным годам усё больш і больш робіцца. О-о, раней гектар дзесяцьцю соткамі здаваўся, а зараз дзесяць сотак на гектар цягнуць. Адбаранаваў сваё, адслужыў Паход, як пляцень гэты...»

— Што і казаць, пляцень музейны... Хоць зараз за шкло стаўляй — для ўразуменія пра праўнукаў і так далее, — Цімка летуценна задумваецца, быццам увачавідкі бачыць перад сабою тых далёкіх нашчадкаў, што дзівуюцца гэтым агародна-абарончым збудаваньнем другой паловы дваццатага стагоддзя — плятнём з узборскага выгану... Але, як выяўляеца, думкі Цімкавы сягаюць, хоць і далёка, але зусім у іншым кірунку, у адваротным, — ва ўспаміны:

— Як цяпер гляджу: быў і яшчэ адзін у маёй аўтабіографіі пляцень. Толькі не раўня гэтаму — высачэзны быў, бо так во, — Цімка паказвае, як любуеца, — гары, а за ёй абрыву адразу, прорва: калі сігаць, дык і парашут не зашкодзіць. А я вось гэтак — як стаю, гэтак і паляцеў: голенъкі, — ну, значыць, без якога-небудзь выратавальнага рыштунку... Чаго лётаў, пытаецца? А вінаград там якраз быў, за гэтым плятнём вертыкальным. А мы — у колькасці аднаго чалавека — па ўвальніцельнай... ідзём сабе — ну я, вы ж разумееце, — з часыці: яна ня так і далёка была, — і спакусіўся. Палез, узгробся — і ўжо руку працягнуў, каб за гронку ўхапіцца ды сашчыкнуць... Ды тут і здарылася — дзяўчына з-за куста, чарнявенькая такая, малдаванка. І съмешна ёй стала — як зарагоча. А я хістануўся на тым плятні — ды ўніз, пад абрыву ды ў сънег, у сумёт, — во, па пахі, як цвік, уехаў... — Цімка і рукой адмірае, праводзіць па грудзях рысу, да якой ён у сънезе сядзеў. І тут ужо Паход не ўтрымаўся, зарагатаў, як тая малдаванка, толькі сіпла, з кашлем у дадатак, і Язэпка дробненъкім съмяшком падсабіў.

— А што за съмех, пытаюся?.. Гэта я ў вас... Сказана ж: горы, то і знаць трэба: унізе лета, а зъверху зіма.

— Дык ты ж уніз ляцеў, бліжэй да лета, калі што якое...

— Паўтараю — горы, то і з надвор’ем адпаведна: сонца — за хмарку, а холад па карку... Але ж, помню, выбірацца трэба. Сітуацыя, як камузводу кажа... То і я кажу — ёй, рагатуньні гэтай: так і так, вінаграду купіць думаў, прыцаніцца...

— Дык заходзь, салдацік, пачастуешься!.. — гэта яна ўсё: ну й съмяеца,

ну й съмиецца... Зубкі на сонцы сушыць... А я ёй адкрыта і дакладваю: «Не салдацік, а яфрэйтар...»

— Не бяды — хай сабе й гэтак, хай сабе... — А дзеўка, па ўсім відаць, акрутлівая: так і глядзі, за жабры возьме — і на бераг!.. — Заходзь, — кажа, — толькі ня тут, цераз верх, а вунь там — праз весынічкі, — і пальчикам так накірунак дае. А адтуль і яшчэ адна жанчына паказалася, старэйшая, маці, пэўна... Разумею: падхарчыцца зараз клікаць будзе... Так яно і выйшла... Здаўся я... А ў іх госьці якраз, і так далее... Шмат гасцей было, усіх я агледзеў: быў адзін пляшывы, быў гарбаты, і быў, як дазваўся потым зусім глухі, нават нямы, — але не было такога, які б ня ўстаў перада мною... Як-ніяк — абаронца, шчыт. Ад капиталістаў, ад НАТы іхняга і так далее... І частавалі — як абаронцу!.. Смажэні ўсякае было, а пра садавіну дык і гаварыць нечага — горы на стале дый наўкола. Ну і выпукі — ад пуза. Віно, праўда, а каб мацнейшага чаго — то рот не разяўляй занадта: па чаракцы ўсяго і выйшла...

— Для разгону ці што?.. — нецярпіва аж прыгучымаецца Кроцік.

— Ды мяне дужа не разгоніш... Найперш — статут... воінскі... унутранай службы, — Цімка загінае адзін палец... — А потым другі палец ператвараецца ў кручок, — гэта ўжо асабістая лінія: на дзеда, малы, наглядзеўся, то і адварнула. Не зусім каб... але... Так, дзюбну пры нагодзе ды ахвоце. Але ж, сама слова — у дзюбу шмат ня возьмеш...

А дзед у мяне на гэты конт мацаком быў. Бутэлька для яго за духоўнага пастыра мелася... Рэлігія, а ня выпукі... Перад першай — калі з чаркі, а не з гарла — як малітву прамаўляў:

— Чарачка, адкуль ты?
— З хлеба.
— Куды ідзеш?
— На неба.
— А пашпарт ёсьць?
— Няма...
— Вось табе й турма!..

Турма ж у дзеда была, трэба праўду сказаць, прасторная. Мастак быў дзед наконт выпіць...

Во — як цяпер бачу: гэта я ўжо сам з той печы гляджу, на якой дзед сядзеў, ад канца съвету ратуючыся. А дзед ужо за столом цяпер, са сватам сваім, Ахрэмам з Казубца. Чаго «сват», пытаецца? А «цялушки» яго ведае!.. Але мне пакуль што не сказала. То і я да гэтага часу ня знаю, кім той Ахрэм нам даводзіўся. Але «сват» ды «сват» — так усе ва Узбор’і і клікалі. Гён адгукаўся... Съмляліся, што калісьці дзед сасватаў яму дзеўку, — завочна, праўда: жаніх ня бачыў, а дзед толькі чую пра яе. А як выявілася, дык завочніца тая не зусім спраўная ў хадзе, кульгае ды яшчэ з падскокам. А ў дадатак, суседзі шапнулі, яшчэ й цнатліўка на ўсю вёску: каго хачу, таго й пушччу... А дзеду што з таго!.. Узяў ня ўзяў Ахрэм дзеўку, а запоіны дзед вымантачыў адразу ж, на самым пачатку. Ды і сватамі назваліся... А за столом яны зараз, бо дзед цялушки свату прадае, — сапраўдную, целявізараў тады яшчэ не было, і найменьня таго ня зналі. Сядзяць яны гэтак за столом — дзед быццам прадае, а сват быццам купляе. Прядасць — не прядасць, купіць — ня купіць, а ўжо замочваюць. Па ўсіх правілах. А дзед моцны ў мяне, помніце, быў, загартаваны. Ведама ж, з-пад каметы жывы выйшаў. То і паўлітрам ня зваліш. Гэта я ўжо цяпер так разумею.

А тады — сяджу ды гляджу з печы. А ў хаце неяк цымнечь раптам пачало, навальніцай дыхнула. Дзед нават съятло ўключыў — навіна ў нас тым годам, як цяпер помню, адна тысяча дзесяцьсот сорак дзесятым, на Першамай, здарылася: лямпачка Ілыч аўспыхнула...

— Расказвае Цімка заўсёды і пра ўсё так, быццам пра тое аніхто, апроч яго і ня чуў, і ня ведае. Не малыя ж Пахом з Яэпкам, каб так ужо ім распляскаць: самі помніць. Вось толькі з нумарацій гадоў тугавата ў абодвух — з Цімкам тут не пацягаешся... И ўсё ж Пахом наважыўся сунуцца з удакладненінем:

— А ці ня ў сорак восьмым гэта?.. Я тым часам якраз...

— Ну, ты гэта забудзь!.. У адна тысяча дзесяцьсот сорак восьмым годзе зусім іншае было: маці мне першую сапраўдную кашулю пашыла — з нямецкага парашуту... Да гэтага ўсё хавала, каб не адабралі як трафей... Тады ўсё трафейнае на службу аднаўлення разбуранай гаспадаркі ставілася... Той самы рухавічок з генератарам, што лямпачку Ілычу ў нас запаліў — Леніна, каб ведалі, Уладзіміра Ілыча,— таксама нямецкі быў — літары там трафейныя і арла зубілам яшчэ зьбівалі... Дык вось рухавічок той ня рухаўся, а генератар замест жорнаў на вадзянным млыне падключылі. Малоць не было чаго, а жыцьцё съветлае наступіла... И як цяпер бачу: толькі дзед гэта выключальнікам пstryкнуў — ён тут жа, ля стала быў, гэтак жа, як і адвод для разеткі, — каб ўсё пад рукою... И толькі гэта яны працягнулі шклянкі — будзьздароўкунуцца каб, а тым часам і за здароўе цялушки выпіць... Дзед яшчэ і аспрэчыць не пасьпей сватава бубненьне: «І якое там цялятка — не раўнуючы, як агнец біблейскі...» — дзед у кішэню па слова не палез:

— Сённяня цялятка, а заўтра карова, справа ж такая... жыцейская...

— Адкуль карова?! — першацёлка яшчэ, а з яе малака... Якая там карова... — гэта ўжо сват... И тут раптам — як выблісьне, з разеткі той самай!.. Клубок вогненны выскачыў — трэснула гэтак, ну, гром ці што... Як цяпер гляджу: сват — напавал... пад стол зъехаў. А дзед — сядзіць. Толькі рука са шклянкаю ня гнецца — ні паставіць, ні выпіць, а пальцы ўчапіліся, казаў паслья... То ўзяў ён тады шклянку леваю рукою, а тая спраўная засталася, дык і да роту слухмяна пайшла. Каўтануў дзед што было наліта, толькі ўжо закусваць ня стаў, часу ня меў: пад стол палез — свата адходжваць. Нічога, адкачаў,— аглушыла толькі свата. А дзед магутны быў... Кажу — сямсот мілілітраў бярэ і так далее...

— Ну ўжо... — Кроцік і акрэсльці не пасьпей: сумняваецца ён ці ў захапленніне ўваходзіць, ды Цімка як адсякае:

— А ты, пажыўшы з маё, тады і спрачайся, і вучы!..

Што праўда, Яэпка маладзейшы — не на палову, але ладнавата, — ды і ў арміі не службыў, съвету не пабачыў. Але ж ад нормы дзедавай ніякавата робіцца і другому, прысутнаму дзеду, Пахому. Што літру — удвух, калі што якое, дык было, адольвалі: сам съведка... А то сямсот... якога там чорта, але ж сямсот...

Аднак пярэчыць Пахом не наважыўся. Толькі ні то пагадзіўся з Гіпнозам, ні то зазірнуў у пацёмкі ўласнага вопыту:

— Душа меру знае... — а далей заглыбляцца ня стаў. Зважае Гіпнозу дзед па той жа прычыне, што і Кроцік: абодва яны безцелявізарныя, лічы. У Кроціка ёсьць «бяльмо» нейкае, што не паказвае, а само глядзіць на цябе вадзяніста і мутна... — добра, што яшчэ гаворыць так-сяк, не маў-

чыць... А ў Пахома і такога няма. Ды, папраўдзе, і не было ніколі. От і перабіваюцца яны ля Гіпноза: у таго «цялушки», як сам Гіпноз называе, і масыцо ўдалася — ня чорна-белая ці, яшчэ горш, сівая, а на ўсе колеры ільсьніца, і голасам бярэ — рыкае спраўна... Сын уважаў: са свае гаспадаркі сыпісаў, бо сабе новы, з японскай трубкай, паставіў, — столік на лапах такіх, тыгровых, кажа, а мо і сабачых... Ня дзіўна, бо і служба такая: цэлы дзень шахвёраў ганяць ды руля выкручуваць... А от жа, абяцаў, і «Масквіча» таго, на бацькавыя гроши купленага, неўзабаве з вяртаньнем прыгоніць. Сам жа, съмьецца, на японцы прыкачу, «Міцубісі» кажа... Неяк, калі на наша вуха, гуляшчае штосьці чуецца... Але дармо... Ідзе ўгору сынок, ідзе... Па службе... і так далее... Пабачылі б вы яго — куды там! — пры форме з аплечнікамі колеру сталі ў салатавы пасак, з палкаю паласатай: стаіць — як Ёлья Мурамец з булавою на раздарожжы, пільна ўглядзецца, з якога боку парушальнік транспартнага руху з кашальком даляравым пад'едзе... Тут ужо не абмінеш «заставу багатырскую»: і правы прад'яви, і так далее...

Хваліцца гэтак Цімка, а між тым, і пра сябе падумвае: хоць бы якую доўжнасць, каб з пячаткай, каб народам пакіраваць, паперкі дзяржаўныя пападпісваць... А то знайшлі аднаго тут, самасейку, і радасна ўсе крычаць, што толькі ён і варты старшыняваць вечна... А Цімка?!. — ды ён жа яшчэ са школы на начальніка руку набіваў: уласнаручны подпіс распрацоўваў. Колькі ўсялякіх кручкоў ды загагулінак хітрых перасправаваў — і паперадзе, і ў хвасце, і зверху, і знізу... О-о, подпіс выйшаў! — ніхто ў сівеце не падробіць, — будзь ты хоць дзъвюх краінаў презідэнт!.. «Мне б электарату трохі ды грошай накарбаваць, а подпіс ужо ёсьць: хоць на рублёвую паперку, хоць на мільённую, пры грашовым бясцэнку, — стаўляй, без падробкі!.. — і рулой: там брыгадай, там калгасам ці саўгасам, савецкай гаспадаркай, значыць, і так далее... Павёў бы ня горш некаторых...

— Слухаеш цябе — і аж валасы на лысіне праастаюць і дыбка становіцца: такі размах, такі rozум у галаве носіш... — дзівецца тады Пахом.

— А я вось тут... з вамі, грыбы чарвівя... — з ахвотай падхоплівае Гіпноз. — Галава нішто сабе, і лысіна пры адпаведнасці: начальсыцьвеная, ня хвалячыся... — І ўдакладняе: — Гэта як у каго што — для начальсыцьвенасці. У дзеда майго, прыкладам, вусы былі. О-о, вусы!.. Крайні волас — да вуха, калі нацягнуць... І голас меў... Па мне ўдаўся ...

Што гэтак то гэтак: сышоўся Гіпноз — кропля ў кроплю — з дзедам, прынамсі (дый бяспрэчна — маглі пацвердзіць старыя ўзорцы), у адным — у цягавітасці пагаварыць. Дзед Гіпнозаў, а тады яшчэ праста Пракоп, у актывістах узборскіх пастаянна ашываўся. Затое кім толькі не перабыў: і пры Керанскім, і пры Пілсудскім... Лес пасыля рэвалюцыі, што ў пана за парк лічыўся, першы пад сякера пускаць пайшоў... Потым — за зямлю ўзяўся, кулакоў прыціскаў... Тут ужо і Сталіным яго аднойчы, за чаркай, жартайнік Ягор пайменаваў... «Што з таго выйшла, пытаецся? — успамінае Цімка. — А нічога такога: Ягора больш ня бачылі за Узбор'і — зынік...» Як паклікалі Ягора ў раён — пагаманіць — у габінецік асобны, бяз шыльдачкі, — так дагэтуль і гамоняць — ніяк не нагамоняцца... Жонка чакала — не дачакалася, на той сівёт пайшла з надзеяй на сустрэчу. Дзеці хто куды разъехаліся, каб у ворагах народу па Узбор'і не хадзіць... А

Ягор усё гамоніць — дужа цікавая гамонка завязалася... А Пракоп застаўся, хоць ён жа і выпіваў тады — адзін-на-адзін — з Ягорам... Толькі да Сталіна імя ягонае ніхто больш не асьмельваўся прыстаўляць: язык уняло вострым на слова узборцам. Так і дажываў Керанскім дзед, той, што ўвесь у Гіпноза... Не дачакаўся толькі гонару за ўнука...

Затое дзед Пахом любуецца Гіпнозавай лысінай, у захапленьне прыходзіць:

— Не раўня маёй... — і, змахваючы з лысіны назойлізую муху, аргументуе: — Мая што — мая па старасыці... А на цябе во: колькі гляджу, — здаецца, і нарадзіўся ты з лысінай гэтай, і тады ўжо яна галаву тваю разумна ўпрыгожвала...

— Што тады! Яшчэ да таго... Успаміналі, што і чытаць я навучыўся раней, чым гаварыць... Кінуць аднаго ў хаце, на ложку, ды яшчэ і да балясіны прывяжуць, каб долу не кульнуўся... А сцяна газетамі была аблекеная, замест шпалераў. Вось і чытай, пакуль дадому пазбіраюцца хто адкуль... З працы там, з гуляў — бо я самы меншы быў...

І яшчэ адзін занятак помніў Цімка. Гэта ўжо як на свае ногі стаў. Па хаце гойсаў — ад печы да тапчана пры акне. Бо на вуліцы холадна, а на ногі абутку няма, ды і на плечы нечага ўскінуць. Зноў жа — дома нікога. Сумна Цімку. Вось і прыладжваўся ён у акно глядзець: то на кані хто праедзе, то пеўні счубяцца ў бойцы, то цёткі ля калодзежа гамонку завядуць: стаяць, рукамі махаюць, хуценька так вуснамі і языком перабіраюць — навіны высыпаюць (а мо й сварацца?..), ды голасу не чуваць. Сядзіць гэтак Цімка і ўсё на слова пераводзіць, усяму сваю мову дае... Нібы кіно нямое глядзеў. Ці во цяпер тэлевізар, калі гук, бывае, прападзе... Гэтак і налаўчыўся ён прыдумляць ды пераказваць прыдумкі свае, — спачатку толькі сабе, а потым і ўсім, хто слухаць яго не ленаваўся ды часу лішняга меў добры запас. Гэта з гадамі, па ўзросці — пасыля перавалу... Але і на пачатку важна было першы раз падступіцца да выдумкі — як на кручок трапіць, каб усё з часам само пайшло-паехала — жыва і весела. Як фурманка парожняя з гары: сама коціца-грукоча, сама сябе падганяе і каню пад зад паддае, каленкі крышыць — аж іскры сыплюцца...

Быццам чмур які нападаў на Цімку: так расыпісвае, так размелёўвае, — хоць і знаеш, што ілжэ, у зман уводзіць, а верыць хочацца. І верылі — асабліва дзеци і кабеты, — і съмяяліся і спачувалі, і абураўліся. Тэатр дый годзе!.. — Ці гіпноз які?..

І толькі Цімка рот раскрые: «Як цяпер помню, каб не зманіць...» — кожны з амаль што няўцяным смуткам пра сваю курынную памяць падумае, зайдзросцячы: «От жа галава — як запісана ўсё...», а больш падкаваная ў школьнай праграме яшчэ й дададуць: «Машына гіпнатачная...» Што неўпрыкмет, і замацавалася ў Цімкавай мянушцы.

А Цімка, дужа і не пярэчыў таму, і не крыўдаваў. Яму нават і ўпадабалася найменьне. І апраўданыне было: во, маною ўсё наўкола, як поле пырнікам, парасло, — і ня выкарчаваць. Ад пастуха і да самага верху бяры, па «вертыкалі» — суцэльны гіпноз: адзін аднаго водзяць за нос... І ўсе ня вераць ні слову свайму, і ўсе робяць выгляд, што вераць, і заклікаюць астатніх быць пэўнымі ў іх праўдзівасыці... Самі ў гіпноз упадаюць і ад іншых таго ж вымагаюць: замовы блазенскія за ісьціну ўважаць... Абы ў сон людзей увагнаць. Як у той калыханцы: «Люлі-лю-

лі-люлі,— пайшоў кот у дулі, адмарозіў лапкі...» — ня зважна, што «дулі» і «мароз» у адначасьце, — абы дзіця заслухалася ды заснула... Тоё ж амаль, што ў Цімкі: з вінаграду ды ў сънег...

Асабліва целявізар у гэтым стараецца — Цімку аж у зайдрасьць уводзіць. Уласна, з яго, з целявізара, і съверб начальніцкі да Цімкі не на жарты прычапіўся, — як «ваўчкі», ці «сучкі» па-ўзборску, за штаны, калі ў іх непралазь дзе-небудзь на пустэчы ўсунешся... А што — іншым можна, а яму — не? Дарога Цімку завалаю перакрыта?.. І Пахом з Кроцікам, калі на тое, у дзве руکі прагаласуюць: там бы, на «цялушки», Цімка ўсіх вусаценькіх пераплюнуў... З вусамі ў яго, ня будзем маніць, брак атрымаўся, на жаль: рэдзенъкія высядаюць, як сіўчык... Затое з зубамі — аж занадта: цеславатыя, між намі, — кожны, як цясла, струмант такі цясялярскі, — а ўсе разам за губой не ўмяшчаюцца, цеснавата ім у роце... У малалецтве пакутваў з-за іх. Гульня такая была — ці не съпецыяльна для Цімкі і прыдумана: суніц назыбираюць — і ў агульную шапку, а адтуль бяруць і, вочы заплюснуўшы, кожны сабе ў разяўлены рот хуценъка па адной кідае. Дык у Цімкі — што ні кіне, то ўсё па зубах, і ўсё на дол, усё на дол ягады... Вочы расплюсьнеш — а ў шапцы ўжо, тым часам, пуста... А што ад зубоў упала — не тваё, прапала... То было, а цяпер — зубы, можа, якраз тое самае, што й трэба: жалеза перагрызуць... Струмант сучасны...

Вось толькі б дабрацца да тых, што на целявізар выпускаюць, — да дзяржаўнага б гіпнозу... Дабрацца б, то выпускілі б, — ён жа не супраціўнік іхні, а ўсяго толькі спаборнік: хто каго перагаворыць... Ды нічога — ён і тут упраўляецца... Натрэніруецца на Кроціку з Пахомам — а там: даёш дзяржаву! — аж да Крамля, можна сказаць, ад самых ускраінаў...

А пакуль — на мясцовых кадрах пасядзець трэба... От прыходзіць, канкрэтна, гэты самы Пахом. «Барбару» паглядзець. А Цімка яму: «Мандат ваш... Ці квіточак, калі не ўдастоены онага... Прад'явіце — і так далее...»

Таму й пабойваеца дзед Пахом Гіпноза. Чорт яго ведае, што ўчыніць можа... Як учора: толькі за клямку дзед узяўся, а ўжо гарлае Гіпноз: «Дзень няпрыёмны!..» Ды яшчэ і рагоча: «У цябе ж свая Барбара, то ідзі і любуйся...» Праўда, да целявізара дапусьціў, зылітаваўся, але тлумачыць пачаў: «Бо хіба ж ня ведаеш, што Варка твая якраз і ёсьць Барбара, — Варвара, значыць. Толькі ў іх там на «б...» усё. Буржуі яны на тое і буржуі: ад капиталу палеюць, — усё на «б...» перакручваюць. Ды нам з імі не па пузі...»

А дзед Пахом глядзеў на тую, далёкую, Варку, — ня так на яе, як на «жыцьцё» тамашняе, і праз дрымоту даводзіў Гіпнозу: «Ды я, тваімі словамі кажучы, бяз той дарогі пабег бы, па водах-акіянах, каб да такой жытухі дабегчы. А ты кажаш...» І ўжо сам сабе — ні то ў сънє, ні то наяве — пярэчыў: «Але ж і мая Варка во... таксама Барбара... Грэй плечы ля сваёй печы...»

А Барбару чужую можна і ў Гіпноза, па «цялушки», паглядзець. А калі што не пабачылі, то і Гіпноз ня без ахвоты перадасьць, нават цікавей, ад сябе, размажа...

Прасіцца во толькі... А што паробіш... Наогул, ды і прыватна, у Пахома з целявізарами жыцьцё з самага пачатку ня склеілася. Усе людзі як людзі:

сядзяць — дома глядзяць. А ягоная, Барбара, жонка гэтая самая, нават і слухаць пра паскудства ня хоча. Аднойчы Пахом, было ўжо, і ў раймаг па-сапраўднаму сабраўся, і сума адпаведная ў кашальку завялася: парсючка закантрактаваў. Дык Варка на парозе з вілкамі, як з ружжом на два штыхі, стала:

— Ды я табе зараз, — абыцае гэтак, — глядзелкі бясоўскія твае павыкалю, абедзьве адразу, каб не цягнула зыркаць на баб голых, на талаку іх вядзьмарскую. Яшчэ й галаву, як чыгун, ухватам гэтым падчаплю — ды ў печ! — гары там, як у пекле, разам з похацьцю грахоўнай...

А Варка, Пахом добра знае, словаў на вечер кідаць ня будзе: веры цвёрдай, старога звычаю, дрэўляй веры баба. И відовішчаў розных, грахойных, па-ейнаму, цярпець ня можа. От жа ў лазню дык і цяпер разам, па завядзёнцы сваёй стараверской, пражэцца. Але толькі памыщца. А так — ні-ні — і пальцам ня здумай крануць, ня тое што... И песні ж съпявала, і карагоды, маладая, вадзіла — усё старынныя. За гэта ж і пакахаў Пахом півунью-стараверачку. Ды і цяпер ня ў крыўдзе... А от з целявізарам — ніяк не ўламаць Варку: як убіла сабе ў галаву, што там толькі распусыніцы выгаляюцца ды цалуюцца прылюдна, то і крык паставіла: «І нагі чорта гэтага ў маёй хаце ня будзе. А ты, — Пахому сказала, — да Гіпноза вунь чыкільгай, любуйцесь там з гэтым слова-блудам, як бабы на мужыкоў грабуцца...» Пахом, хоць і веры новай, ніканіянскага выроддзя, як Варка, пад злую хвіліну, трактуе, хоць і загартоўку савецкую мае, і фронту яшчэ айчыннага захапліў, нагу там пакінуўшы пад Берлінам, але з Варкай апастыляцца ня стаў, бо і сам ня дужа падкі быў да блазенскага крыўляння ды гарладзёру. А вось палітыка... З-за палітыкі і мусіў іншы раз Пахом бегаць да чужога целявізара, як да бабы чужой... И што паробіш з Варкай, калі з вілкамі наступае: «Я табе зараз выкалю...» «А мне ці ў глаз, ці ў вока — адзін чорт, — адварнуўся, каб ня плюнуць, Пахом. Ён і «глаз» гэты съпецыяльна, каб увярэдзіць Варчын гонар, увярнуў: здаўна пасымхаюцца са «стараверскае», прынесенай з Расіі, гаворкі карэнныя ўзборцы. Яе ўжо і гаворкі той амаль няма, растварылася, але слоўцы асобныя засталіся, высококаюць як са скованкі. Во, ускіпеўшы, іншы раз Варка, як зараз, вілкі ўхватам назаве, а чапялу скавароднікам. Ці і пры добрай лагодзе, бывала, прашэпча: «Солнышкa маё...» — як песнню съпявае... А цяпер во, на старасыць, быццам падмянілася Варка: целявізар люта ўзыненавідзела і нават яго, Пахома, да веры сваёй старой схіляць почала: «Пахаваюць побач, — пераконвае, — а то развязаўць па розных кладбішчах — і не дагукаемся...» «Ат, зямля адна — ці на кладбішчы тваім, ці на могілках...» — толькі і знайшоў што сказаць Пахом: каб і няпэўна, і ня крыўдна для Варкі было...

Свае, і калі гістарычна, ня простыя, рахункі з «цялушкаю» і ў Гіпноза. Першае захапленыне, калі ўсе, ледзь не натоўпам, валілі да брыгаднай канторы паглядзець гэты цуд, зъмянілася трывожным неспакоем: Гіпноз нутром адчуваў, што ў яго зъявіўся зацяты супернік. З кожным новым тэлевізарам, што пасяляўся ў чыёй-небудзь хаце, радзеў вечаровы гурт на веснагорскай лавачцы. Да таго часу, як абзавёўся целікам і сам Цімка, ужо ці не на тры чвэрці Узбор'е вачыма сваіх насельнікаў углядзалаася ў шкляную прорву, з якой на паказ і на подзіў людскі штодня выварочваўся, віраваў, бадай, увесь белы съвет. Выходзіў тады Цімка на лавачку, з пагардаю пазіраў то ў адзін канец вуліцы, то ў другі, і лютая, амаль што

Варчына, але з іншым начынкам, няnavісьць да гэтага бяльматага балабола пераскоквала з аднае антэнай жардзіны да другой — усіх, па чарзе, перабіраў Цімка: «Бач, пазашываліся па шчылінах... тараканы.... Ды мы і бяз вашага... гэтага... знаем усё — бачылі... забыліся ўжо даўно, успамінаючы... Мудрацы... на два канцы: з аднаго есьці, з другога за вугал несьці... Сядзіш во тут з-за Вас, як пень альховы, — ні пагаварыць, ні закурыць... Хоць ты з вераб'ямі бяры ды чырыкай. Гэх, усхадзіліся!.. З усіх навакольных падстрэшшаў на скарынку, выплеснутую з памыікамі, накінуліся. Кожны ў свой бок хапаецца, а падняць ня могуць. І ўсе лапочуць: «Калекціў... калекціў...» Таксама мне — калекціўсты. Знаем такіх: «І ўсё наўкол калгаснае, і ўсё наўкол маё!... Падабаецца калгас: нясуць усе — і ты нясі, цягнуць — і ты цягні... Певен адным вокам — галаву набок — пазірае: гэты — як раённая галава — на большы кавалак разылікі мае, на дробязі не спакушаецца, у вераб'іны вэрхал ня лезе... А вочка круглае і як шкляное, з крывінкаю чырвонай... быццам целявізара наглядзеўся... Аць ты — кыш!..

Дайшоў, было, да таго Цімка, што нават чорны тэрор вясковай целявізацыі таемна аб'явіў — наёмнікаў завёў з п'янай басоты — каго за чарку, каго за цыгарку, — каб антэны, быццам жартуючы, псаваць: таму апору разгайдыаць ветранай ноччу, «прыцэл» саб'юць, таму, наогул, кабель антэнны кусачкамі перашчыкнуць... Цёмны тэрор такі... З-за таго і апошніх сваіх двух заўзятараў ледзь ня страціў. Нават нікчомна-душны, як лічыў Гіпноз, Язэпка, здагадаўшыся пра гэтакія жарцікі, запытаўся:

— А ці ня выйдуць тутака канцы з целявізарам?..

— Ты... як жа гэта можна, — абурана не пагадзіўся і дзед Паход, каб целявізару і капцы раптам... у нікчэмнасці нашай... Дык я скажу: калі яно ўсё так пойдзе, то тады і ўсё, як піць даць... А калі што якое — целявізар паглядзім і жыць будзем. Хоць на людзей парадуемся... А так што — тады ўжо зусім здыхай?..

— Н-н-е-е, — хай лепш ён здыхае, — гнуў сваё Гіпноз, бо толькі з пагібеллю ва Узбор'і целявізара бачыў ён адраджэнне сваёй згубленай амаль славы...

Але, як ні круці, як ні кляні, задавальненія поўнага, нават палёгкі, рэвалюцыянае шкодніцтва гэтае не прыносіла. А яшчэ больш разъвярэджвала нутро: быццам хто стрэмку загнаў туды і паварочвае, як пераключальнік: шчоўк, шчоўк... — усё, падла, даступна целявізару. А яму, Цімку, з галавой, што на любой уладнай «вертыкалі» можа красавацца, адно азаддзе застаецца, мякіна, каб перавейваць яе з Паходам ды з Кроцікам. Адны яны бадай, і трываюць пры Цімку. Ды і то не па ўласнай ахвоце...

Толькі цяпер во, як сваім тэлевізарам абзвавеўся, Цімка зноў страпянуўся: адчуў грунт пад ногамі, а за сыпіной — крылы. Цяпер хочаш сядзі, хочаш ляці, — сам выбірай: ці гэтых двух недарэкаў — лавачку шліфаваць, ці ў той жа Афрыцы раптам апынуцца, каб на Бакасу зірнуць, альбо ў Тыбет пераключыцца — ламу-Далай паслушаць...

Толькі Цімка дзяліць ня будзе, ня можа ён як бяз першых двух, так і без усяго «астатнага» съвету. З двума — пройдзены этап, а з тымі... Толькі разам яны патрэбныя Цімку: каб і трывана з электрататам, як у сапраўднага правадыра, і «матар'ял для перасыпкі» для абвяшчэння мэты, адпаведны. Толькі тады знаходзіць задавальненіне ўся шырыня Цімкавай натуры. Вось тырчаць побач Кроцік з Паходам, а не было б таго ж Бакасы,

Цімка зрабіўся б адразу нявартым самога сябе, здрабнеў бы, як невядомая сьвету кузюрка во гэтая, што па травінцы паўзе і сама не здагадваецца — куды і чаму, бо несьвядомая, дурная і так далее... Зымізарнеў бы Цімка — і найперш ва ўласных вачах...

А то — лацьвей:

— Пасынедалі? І абедаць, пэўна ж, намерыліся? А з харчовай праграмай як, пытаюся ў вас? Як праграму выконваць думаецё?.. — У Цімкавым голасе не-не дый праразаецца сіплавата-ўладнае рэха такое — ад усенародна-знаёмага целявізара... — ёсьць прыклады. І вельмі цікавыя... У Афрыцы і так далее... Вось — Бакаса. Як выкінулі з презідэнскага крэсла, дык у халадзільніку ведаецце што знайшлі?.. Я ў вас пытаюся!..

— Дык, яно ж, мы там і не былі, здаецца, калі што якое... — Пахом на столькі апраўдваецца, колькі падахвочвае Цімку.

— Ня ведаецце? Скажу: поўны набор чалавечыны. Чалавечым мясам ласаваўся... Сілковаўся дзеля дзяржаўных патрэбаў... Презідэнт-людажэр... У Афрыцы і так далее... А вы мне тут кукарэкаеце «не былі», «ня ведаем»...

— Я вось і думаю... Бакас гэты... Быццам і птушка, як па-нашаму, калі што якое, не драпежная баранчыкам бляжоча, а глядзі ты... — Пахом натужваецца, як прыгадваючы, пра што і пра каго ён думае, але Цімка затрымкі не дае:

— Ня думаець, а знаць трэба!..

Сам Цімка зараз ні на пазногаць не сумняваецца, што яму ўсё вядома на съвеце і яшчэ далей. Але і дзед не здаецца:

— Я вось, думаю: колькі чалавек за жыццё зьесыці можа вось гэтак... Бульбы, думаю, той жа самай, каб не сказаць... калі што якое...

— Ты не бяры нас, бульбашоў, ты на съвет падзівіся: што яны ядуць? Сабак ды зъмеяў дабаў, а то сылімакоў яшчэ — для асалоды... А тады ўжо і лічы... — Цімка заўсёды так пятляе, зьбівае з тропу аспрэчніка, убок адводзіць ад таго, што ня ведае. Хоць, разгараачыўшыся, з асаблівым імпэтам пачынае гаварыць і пра тое, чаго, бывае, і зусім ня кеміць, пра што і чуць ня чую. Тут ужо ён напралом лезе, прэцца цераз пень-каладу, — абы даводзіць і быццам бы даказваць... Нават тое, чаго няма ды і быць ня можа, размалюе так, што ўсе павераць: ёсьць яно! — нельга, каб не было, — гэтак скажа, як памацаць ці пакаштаваць дасыць, яшчэ й прыцмокне пры гэтым... Зманіць — і не заплюшчыцца... Ну, вертыкальшчык дый годзе?.. І заўсёды выходзіць, што аспрэчнік ягоны (хай сабе і «вертыкальшчыкам» абзваве) пад гэтым шалённым напорам змаўкае зъянтэжана і прысаромлены... Праўда, пра гэты сакрэтны прыём ведае, бадай, толькі ён сам, Цімка. Ды і то — сам сабе — ня верыць наконт сваіх жа хітрыкаў, адмятае ўсялякія хістанкі і падцоўваныні, цьвёрда стаіць на сваёй перавазе. Бо ня верыў бы сам у тое, што гаворыць, не далі б веры і Пахом з Кроцікам ды і іншыя там... знатакі... съядомыя... Атакай з ходу заве гэта Цімка і гэтак жа з ходу падсумоўвае: «Знаць трэба, а не кукарэкаць...» — і з выглядам пераможцы паляпвае далонямі па съцёгнах, потым ускідвае рукі — і сам рыхтык певень: перамог не перамог, але крыльлем пляскае, галаву выцягвае на доўгай шыі і пагеройску кукарэкае — съмяеца гэтак з супраціўніка. Съмех у Цімкі кароткі — каб зубы трохі прыхаваць — на два, самае большае на трывалістку.

выдыхі, але густымі штуршкамі, — то і атрымліваецца з ягонага «хоро» штосьці пеўневае — не кукарэканьне, а «ко-ко».

Якраз гэтым самым ці не адным, а то, можа, і двумя лішнімі «ко» Цімка і зьдзівіў зараз Пахома. Ды й насыцярожыў: нязвычна доўгім выдаўся гэты съмяшок Пахому, — працяжна неяк ды і мякчэй нават, чым звычайна, атрымалася. «Будзе нешта будзе зараз...» — нюх у Пахома на Цімкаў сълед быў зьвярыны, каб не сказаць сабачы. Ды і ня толькі на Цімкаў: вышкаліла Варка — уга як! — за столькі гадоў. Толькі дыхне ці ўздыхне — пылінка пад носам на губе ня ўзрушыцца — а Пахом ужо знае, колькі чаго адважана будзе, і якім бязъменам...

— От, ты пра яе пытаешся, пра малдаванку... То — калі цікавішся, — як цяпер помню: усё нічым і скончылася, як з нічога і пачалося.

Гэта яна вучыцца, паслья школы і так далее, ад'яджала. Яе і пра-водзілі. А я не пра тое, я пра харчпраграму. Пря яе выкананьне ў дзяржавы сёньня душа баліць і паджылкі трасуцца. А я — перавыканаў тады. Два дні таму і паўспамінаў, што перавыканаў... Не-не, не пра тое думаецца, — мёду асабліва перахапіў... Надвячоркам, ля месца дыслакацыі, зваліўся... пазагараць, дык пчолы навыперадкі да мяне — роем, ды яшчэ і восы ў прыдачу. Калі прыглядзеўся, дык гэта кропелькі на харчапараце, што ў нас пузам завецца, пад сонцам выступілі. Цірнуў даланёй, лізнуў — соладка!.. Мёд з потам, аказваецца, выходзіў. О — гэта было выкананьне харчовай праграмы, як разумееце, — на ўсе адна тысяча чатырыста пяцьдзясят сем і чатырнаццаць сотых працэнта!.. Як у Стаканава — помніце яшчэ?.. Не забыліся, трутні перабудовачныя?.. Як чалавек, шахцёр, пад зямлёй па-стаканавску трудзіўся: сто дзьве тоны вугалю накрышыў за зъмену, а норма — сем усяго была... То і лічыце працэнт... І прыкідвайце: колькі вас ці такіх во, як вы, пад зямлю дзяржаве трэба загнаць было, каб стаканавскую здабычу выдаць, — паўтара дзясятка, ня меней!..

— Трэба рапальная глядзець на абстаноўку: перавяліся Стаканавы... — пагадзіўся Пахом, а Кроцік толькі ўздыхнуў: куды яму да гэтакіх працэнтаў...

...Было, было... І яшчэ раз было...

А сёньня — маўчыць, зацяты, Цімка.

Маўчыць і Пахом з Язэпкам...

— А вы кажаце пра тое, пра даўніе, ну, пра чарнявенкую, пра малдаваначку... — Не пазнаць было голас Цімкаў. Але — гэта быў ён, — і голас, Цімкаў голас, быццам зараз для таго толькі быў і дадзены Цімку, каб прамовіць пра вось гэтае, сёньняшняе:

—Ідзе... Страшны суд ідзе...

Ніхто яшчэ — ні Пахом, ні Язэпка — нічога яшчэ ня чулі. А Цімка — як неба слухаў, голас адтуль, усівышні... Не — хутчэй за ўсё, голас зямля падавала. Ускалыхнула дарогу цяжкае гумава тупаньне: набліжалася Маруся. Водгульле гэтае ня мог не пачуць Цімка: ведаў жончыну вагу... таму і прарэзаўся голас ягоны: «Ідзе...»

Іншым разам, пад злосную руку, ці калі чакаўся добры прачуханец, можа было б сказана і мацней: «А от і хлорка мая!.. Зараз прачышчаць пачне...» — Гэтак ён, Цімка, пакепліваў з заатэхнічнай Марусінай службы, дзякуючы якой, дарэчы, і сам нялага прыляпіўся да фермы — матары-

стам: вада, прыкладам, пампуюцца ў вежу, а ты — мудрасьць назапашвай, мазгуй...

Ды сёныня — не скажаў, а толькі падумаў Цімка, але вызначэныне сваё паглыбіў на падказцы найноўшых дасягненняў хіміі: «Тут ужо ня хлорка, а хларафос ісьцінны...» — ціхенька так, ледзь чутна й самому, падумаў... І выгляд жончын даваў на гэта ўсе падставы... Яна рашуча набліжалася з паленам у рукэ. Цімка адразу пазнаў: гэта тое... Тоё, што падсыхала для падтопы на пяколку. Яно злавесна паблісквала зараз на сонцы мядзьвянай сасновай карой. Аж уваччу закалола, Тут бы нервы ўсяго Узбалоцкага сельсавету ня вытрымалі. І Цімка заплюшчыўся...

— Ня бойся, біць ня буду... па гэтак лысай галавешты... палена шкада...

Гэта ж ня я, Маруська, — Цімка адразу, нутром, унохаў паслабку, — гэта гіпноз галаву вадзіў — вось гэту самую... — і Цімка, здавалася, адараўцаць, адкруціць зараз жа быў гатовы яе, галаву сваю. — Няйнакш гіпноз на гіпноз трапіў, сутыкнуліся, як навальнічныя хмары... Тут і грымнула... І Цімка, усё яшчэ з асьцярогай пазіраючы на палена — ужо не прыладу пакаранья, а толькі речавы доказ віны — пачаў тлумачыць...

— Прыйгёг я гэтак перад целявізарам, а ён гаворыць і паказвае. І я гэтак слухаю і гляджу... І загайдала мяне, паплыў і паплыў гэтак... І ўжо нейкім чынам я на tym баку апынуўся, — ну, адкуль голас той... І ўжо, як цяпер чую, — гэта я там гавару. І я съячуся... І ўжо не абы-хто я, ня Цімка ўзборскі... І не зьдзіўляся, хоць пэўна знаю: я, ні больш ні менш, за самага галоўнага старшыню тут, а ня ён, ня гэты, наш... ну, старшыня калгасны... Гавару я гэтак, але і ён не пакідае целявізара, хоць высоўваеца з галавою, а то і ўсім тулавам, руку да грудзей прыкладвае: «Я жа скажаў: накарміць народ задача...» — як цяпер чую... І адкуль ты ўзяўся, карміцель гэтакі? — спытаща карціць. — Толькі ж, здаецца, быў во тут з раніцы на поплаве: з канторы ехаў ды трактар у нізіне спатыкнуўся. Пецька, ведама гусеніцы разъвярнуць не пасыпей, каб разьмініцца, а старшынёўскому «Газону» з накатанай дарогі ссунуцца давялося. Дык гэты, наш, як выскачыць, ды на Пецьку!.. А той — цісклё — між вачэй, каб бачыў, хто едзе!.. — ды з кулакамі... А тут ён ужо во... У целявізары!.. Ды хвасты съвіньям закручваць і то ці даверыла б Марыя Іванаўна мая... А то целявізар!..

— Ты мяне не прыплюсоўрай тут... і не высоўвай... — коратка абсякае лісьлівае Цімкава падлабуньванье Маруся.

— Дык я і кажу... «Накармішь...» Цябе народ корміць, а ня ты яго. І ня блага, відаць, корміць. Бач, як цяпер думаю сам сабе, ільсініцца — і ў пяць валасін не прыкрыеш... І сваю параўноўваю... Але я не скнарысты наконт пасадаў ды і разылік маю: гляджу я і ўсё падвышаю яго — у чыне, значыць, — каб амаль са мною напоравень стаў і пабачыў сваю няздатнасць...

А ён яшчэ больш петушыцца, пер'е распускае: «Саздадзім ізабіліе»... У мяне ўжо ня тое што блузьнерыцца — не-е, ужо ўвачавідкі — во, хоць ушчыкні сябе, каб упэўніцца: гэта ўжо я сам прамаўляю... Трыбуна перада мною, мікрофоны, як гусакі, з выгнутымі шыямі — здаецца, вось-вось зашыпяць, галовы то чорныя, з яйка гусінае навелькі, то з маркіроўкамі рознымі — з якой пароды: «HTB», «BT» і так далее... Я да яйка гэтага бліжэй рот нахіляю, каб на ўсю моц крыкнуць, а ён ухапіўся aberuch за ту ўшлю і да сябе цягне: «Ты хто жа такі? — разъятрана сіліць. — Хто

дапусьціў, каб бяз съпецдазволу на камандны канал?.. Апазіцыянер, відзіма? Вораг дзяржавы і народу?» «Ды я сам і ёсьць народ».. — нібы чую свой голас — так, як збоку хто гаворыць. «А я, — гэта ён так,— бяры вышэй: я — усенакалгасны, калі хочаш, — усім калгасам прызначаны... То і ўпраўляюся без цябе. На тое і даверана мне, каб ты на пхнуўся... І чаго, лезеш? Парадкі свае сюды прывёў? Ці яны самі ўсьлед за тобой прыпляліся?.. Сядзеў бы сабе дома, — на печы, калі хочаш. А не дык — месца знайдзем: палацаў з лядоўнямі хапае...»

— А ты што? — не здаюся і я. — Можа б і самому ды сюды, да нас, на ферму, у жыты пасядзець?

— Не дачакаешся! Не для таго ўладу бяруць, каб аддаваць.

— Ды не надоўга ж, — падказваю, — толькі падняць гаспадарку... — Хоць і знаю, што не падыме, але так, папалохаць, думаю...

— Дзякую у шапку!.. За сядзенне такое... З мяне хопіць!.. Я ўжо сваё адсядзеў... на хадзяйсцьве, і на сельскім, у тым ліку...

— Ну то паляжы цяпер... бокам — як я во... — адны сядзяць, другія ляжаць... Ды няма калі мне тут з тобой!.. — і адштурхнуў-такі мяне. І штуковіну гэтую, крыкуна гэтага, у мяне выхапіў і назад у целявізар павалок. Схаваўся і сам на момант. А потым раптам съвята паказалася. І ён там, як цяпер бачу, за столом доўгім, у полі проста, — старшынёе, бо налівае, і здравіцы гаворыць, і падарункі раздае... Дажынкі, называющи... Тут і я слова бяру, выходжу, па ўсіх правілах, да народу: «Табе, Пахом Ляксееўч, кірзач замест гумавіка, а от другія ня знаю каму... Табе, Язэп Кузьміч, швэдар, як пісьменьнік адзін называе, — то ў яго і спытайся, што гэта за такое... А табе, Маруся... Што табе, Маруся?.. Я ў цябе пытаюся!..»

— Цыфу ты... — Маруся паглядзела на палена, потым на Цімкаву галаву пагляд перавяла. — Ну й атрута ж ты, аднак... Сьвінец — як з трубы выхлапной — так і тхне, за два глыткі ўчадзееш...

— Гэта я цяпер пытаюся... А тады, у целявізары, так і гавару, так і гавару... И ўсё складна, па-вучонаму... Быццам я ўжо сам целявізар гэты. И рот — як збоку гляджу на сябе — такі шырокі рот, і съвеціца, у горле недзе, і голас адтуль... А ты — «атрута», «сьвінец»... То гіпноз, пэўна, у нас такі двайны, сустречны, выйшаў, агульны чмур для галавы — калектыўны... Таму й моцны... Гавару я, а ён усё перадкаваць пнеца. И ключ ад легкавіка на пальцы трymae, пакручвае гэтак: «Лепшаму механізатару»... Тут і я — не зважаючи на сваю доўжнасць вялікую — пасунуўся бліжэй: а раптам?!.. Чорт з ёй, з доўжнасцю, пабуду і камбайнёрам: жаў ня жаў, малациў не малациў, — абы ключ ад машыны... Угледзеў ён мяне — руку працягвае. Я — таксама, сваю, разумеецца... I, каб не зманіць, аж сылёзы ў мяне ад радасці выступілі, — рыхт у той песні: «И верится, и плачется, и так легко, легко...» I — што за д'ябал! — рука ягоная застывае, нібы здравянелая, ня гнецца, не раўнуюочы як у дзеда майго калісці са шклянкаю... Я сваёю хачу навярстаць, да ключа дацягнуцца. А ён гэтак — быццам ня ён ужо, а я — глядзіць... гэта я ўжо сам на сябе гляджу, адтуль, з целявізара, — і съмяшок такі дробненькі: «А што жа гэта з рукой у цібя? Не згінаецца?..» Гэта у мяне?!

Крануў, а яно і сапраўды! — і рука ўжо не рука, а жазло, што ў Сыцёнкі майго, міліцэйскае, як цяпер бачу, з рукава ў мяне тырчыць. И каб жа толькі... а то яшчэ — як вырак чытае: «Папрывыклі жазлом

заграбаць ды чэрпаць!.. Вы жа ў міня ўсе вось тут — у кампрамаце...» — і жмутам папер, як на ветры, трасе... — Працягвае, знай, — каб і ключык яму ад машыны пачапілі...» — І гэтак рэзка крутануўся — і як цяпер бачу, — зынікае, раствараецца. І ключ разам з ім... І ўмэнт рука мая зноў рукою зрабілася і неяк сама сабой з пяколка, палена гэтае ўхапіла, — і толькі, як зараз чую, — друзачкі з акрана зазывінелі-пасыпаліся... Прама жа й скажу: зыліліся, звязаліся мы з ім у гіпнозе, — і от... развязка... Сумная, скажу... Для каго, можа, вас не называючы, і съмешная... А для мяне... «цялушки» — от як шкада, от шкада...

2001

